

met hunyt az ilyen és hasonló események felett. Itt volt például a több millió örmény keresztény kiirtása, amit a törökök úgy vihettek véghez, hogy a nyugati nagyhatalmak „mosom kezeim” alapon igyekeztek nem tudomást venni a népirtásról. A nyugati történészek ezzel a genocídiummal csak az utóbbi évtizedekben kezdtek el mélyrehatóbban foglalkozni. Ide illik Napóleon egyik szálólóigévé vált mondása: „A történelem egy csokor hazugság, amiben többen megegyeztek”. Sajnos, elég gyakran beigazoldódik ez a mondás.

Hogyan lehet ezt a korszakot úgy tanítani, hogy a diákok számára ezek az események ne csak egyszerű, száraz történelmi tények sorozatai legyenek? A tanárok részére nagyon kevés forrás áll rendelkezésre, a kitelepítettek közül sajnos már sokan nem élnek, és a megpróbáltatás időszakáról keveset vagy semmit nem meséltek a gyermekeiknek. A szlovákiai magyar iskolákban tanuló diákok tankönyveiben sem szerepel szinte semmilyen adat erről az időszakról. A szerkesztők talán azt a nézetet vallják, hogy amiről nem beszélünk, az nincs is, és az meg sem történt. Nevezhetnénk ezt a hozzáállást modern kori cenzúrának is. A másik égető probléma, hogy a diákság egy része közömbös a történelem iránt. Távolinak és mesébe illőnek érzi a hetven évvel ezelőtt történt eseményeket, szerintük talán az egész igaz se volt. Néha az az érzésem, hogy amely információ nem a közösségi médián keresztül jut el az emberekhez, az vagy nem fontos, vagy nem igaz. Ha a kilencedikeseimnek elmesélem a kitelepítést, látom rajtuk az időbeli távolság okozta gátakat. Nehéz felfogniuk, hogy valaha, néhány évtizeddel ezelőtt a „Vae victis”, vagyis „Jaj a legyőzötteknek” szállóige igazságát nagyszüleik vagy dédszüleik saját életükben, saját bőrükön tapasztalták meg.

ANGYAL LÁSZLÓ

„KIMONDTÁK AZ ÍTÉLETET FELETTEM...” A FELVIDÉKI KITELEPÍTÉSEK TANKÖNYVKÉPEI

A magyar történelem tele van kibeszéletlen témákkal. Ezek közé tartozik a csehszlovákiai németek és magyarok kitelepítési traumája is. Azért kellett elhagynia több ezer embernek a hazáját, mert német vagy magyar anyanyelvűeknek vallották magukat. Az ostoba politika hibás döntései több ezer család életét tették tönkre, amikről csak zárt ajtók mögött, suttogva lehetett beszélni. Az idei esztendőben viszont ideje erről beszélnünk, nemcsak a közéletben, hanem az iskolában is. A csehszlovákiai magyarság második világháború utáni történelmének, így a kitelepítések témájának a kutatása csak az 1989-es rendszerváltás után vált lehetővé, miután kézhez kerültek az azt bizonyító dokumentumok.

1945 után az újjáalakult Csehszlovákiában az 1945. április 5-i kassai kormányprogram a magyarokat és a németeket kollektívan bűnösnek nyilvánította az ország felbomlásáért. Az őket sújtó jogfosztások a kisebbségi közösségek történelmi tudatában máig meghatározó jelentőségűek. A szlovákiai magyar iskolákban tehát mindenképpen beszélnünk kell ezekről a témákról.

A csehszlovák kormány, elsősorban a szlovák politikai erők és a nemzeti egyesületek, a szlovákiai magyarok egyoldalú kitoloncolásában reménykedtek, s ennek érdekében minden erejüket mozgósították. Az 1946 októberében kezdődött deportálásokat megelőzte az 1946. február 27-én aláírt csehszlovák–magyar lakosságcsere-egyezmény, amelynek keretében a tervek szerint annyi hivatalosan kijelölt szlovákiai

magyar volt kénytelen elhagyni a szülőföldjét, ahány magyarországi szlovák jelentkezett önként, s kérte az áttelepítését. Szlovákiából a lakosságcsere és más jellegű kitelepítések alapján 89 660 magyar nemzetiségű személy távozott Magyarországra. Helyükre csak Magyarországról 73273 szlovák költözött. A Beneš-dekrétumok nyomán megszűnt a magyarság 97 százalékanak állampolgársága. 1945–46 telén 40–45 ezer magyart deportáltak a csehországi Szudéta-vidékre. Beindult a reszlovakizáció is, a hatóságok 327 ezer magyart nyilvánítottak szlováknak.

A történelemoktatásban a mai napig megoldatlan probléma maradt az a tendencia, melyben a hatalom kizárólag egységes nemzetudatot kíván formálni egy adott országon belül, ezzel mellékvágányra helyezve azokat a kisebbségeket, melyek más nyelvvel, kultúrával és múlttal rendelkeznek. A szlovák alapiskolák történelmi könyvei a témát csak szórványaikban taglalják. Mint ismeretes, a szlovákiai magyar iskolákban használatos történelmi könyvek a szlovák könyvek tükörfordításai. Ennek egyetlen megoldását a Történelemtanárok Társulásának véleményéhez hasonlóan egy, a magyar iskolák számára előírt kerettanterv bevezetésével lehetne elérni. Ez megfelelő alapot szolgáltatna a ma használatos alapiskolai és középiskolai tankönyvek átdolgozásához. A magyar kisebbség történelmének tárgyalása, ezen belül a magyarok csehországi és magyarországi kitelepítésének témája is ebbe a problémába kívánkozik. Az oktatási minisztérium a

kerettantervre tett javaslatokat gyorsan elutasította azzal érvelve, hogy azok nem felelnek meg az előírásoknak.

Érdemes kitekintést tennünk a szlovákiai történelemkönyvek gyakorlatába, hogy megnézhessük, milyen mélységben foglalkoznak a témával. A régebben használatos, kilencedikeseknek íródott *Szlovákia az új évszázadban* (Dušan Kováč–Ivan Kamenec–Viliam Kratochvíl) c. tankönyv egyáltalán nem foglalkozik a szlovákiai nemzeti kisebbségek 1945 utáni történelmével, így a deportálásokkal sem. A két világháború közötti korszak tárgyalásakor viszont kitér Csehszlovákia soknemzetiségű voltára, benne említve, hogy a magyarok nagyon nehezen alkalmazkodtak az új körülményekhez, mivel az egykori Magyarország uralkodó nemzetéből egyszeriben kisebbséggé váltak. Ugyanakkor megjegyzi, hogy a csehszlovák kormány kötelezettséget vállalt a kisebbségek politikai, polgári és kulturális jogainak biztosítására. A szerzők kihangsúlyozzák azt is, hogy a szlovák lakosság többsége jól megért a nemzetiségekkel. A *Visszatérés a felújított köztársaságba* című tankönyvrészletben a szerzők a politikai élet felújítására és a háborús károk elhárításának kérdésére helyezik a hangsúlyt, egyáltalán nem említik az ott rekedt kisebbségek helyzetét. A részletek tárgyalása során rögtön rátérnek Csehszlovákia szovjetizálására. Az erre a tankönyvre épülő, ma is használatos, a Dušan Kováč–Viliam Kratochvíl–Ivan Kamenec–Herta Tkadlečková szerzőnégyes által jegyzett kilencedikes tankönyv, *Az elmúlt idő nyomában (9 történelem az alapiskolák és a nyolcéves gimnáziumok 4. osztálya részére, Orbis Pictus Istropolitana)* ugyancsak nem tesz említést a kitelepítésekről, de legalább megemlíti a Kassai kormányprogramot, mert ennek alapján kezdődött meg az állam megújítása a felszabadult területeken. A tanulóknak esélyük sincs megismerni a deportálások történetét, s így a szlovákiai magyar kisebbség háború utáni közvetlen történetét sem ezekből a tankönyvekből. A Kovács László–Simon Attila szerzőpáros könyvsorozata, mely tartalmazza a szlovák és a magyar történelem fontos mozzanatait is, megfelelnek az állami kerettanterveknek, és újra felkerültek a hivatalosan jegyzett tankönyvek közé. Ennek a sorozatnak a harmadik része, *A magyar nép története (A 20. század az alapiskolák 9. osztálya és a nyolcéves gimnáziumok 4. osztálya számára, Liliium Aurum)* viszont már

több fejezetben foglalkozik a témával. Ugyancsak a Kassai kormányprogrammal indít, majd kitér a szlovákiai magyarok jogfosztottságára, kollektív bűnösségére. A *hontalanság évei (A szlovákiai magyarok sorsa 1945 után)* című fejezetben már részletesen kifejti a témát. A deportálások mellett kitér a reszlovakizációra és a lakosságcserére is. Megemlíti, hogy a tömeges deportálások 1946 novemberében kezdődtek, s 1947 februárjában fejeződtek be. Az 1945 és 1949 közötti évek a szlovákiai magyarság eddigi legsúlyosabb megpróbáltatásait jelentették. Tízezreket űztek el otthonaikból, százezreket aláztak meg emberségükben és magyarságukban. A tankönyv helyesen jegyzi meg azt is, hogy a háború utáni kitelepítések legszenvedőbb alanya a magyar mellett a német nép volt. A tankönyvcsomaghoz munkafüzetek is tartoznak, melyekért azonban szintén fizetniük kell a diákoknak. Ezekből viszont megfelelő tudásanyagot szerezhetnek a háború utáni kitelepítések történetéről. A központilag előírt tankönyvekben ezek a témák hiányoznak, vagy csak említés szintjén vannak jelen. Ez a szlovák alapiskolák diákjai számára is hátrányt jelent, hiszen a történelemórákon jobban megismerik a nyugat-európai népek történetét, mint a saját népükkel évszázadokig közösen élő magyarok történetét. Elavult, hiányos, nem a gyakorlati problémákra és a megelőzésre reflektál az a segédanyag is, melyet az oktatási tárca 2016 szeptemberében juttatott el a pedagógusokhoz, és amelynek a szélsőségek és a radikalizmus elleni harcban kellene segítenie a pedagógusokat. Ez a néhány oldalas segédanyag a kisebbségek történetének oktatását is elősegítené. Véleményem szerint rendkívül összetett probléma ez a témakör, mert a tárca anyagát csak további kiegészítéseket és megjegyzéseket követően lehetne alkalmazni a tanórákon. Nagy adósságának tartom azt is, hogy a dokumentum nem készült el magyar nyelven.

Április 12-e a Felvidékről kitelepített magyarok emléknapja. A Rákóczi Szövetség a Felvidékről kitelepített magyarok emléknapja alkalmából 2014 februárjában pályázatot is hirdetett a kárpát-medencei középiskolások és egyetemisták számára azzal a céllal, hogy önálló alkotó- vagy kutatómunkával minél több fiatal kerülhessen közelebbi kapcsolatba a Beneš-dekrétumok következtében Csehszlovákiából elűzött magyar emberek sorsával. A pályázatok nyertesei tanulmányutakon vehettek

részt a kitelepítések megismerése kapcsán. Úgy gondolom, hogy rendhagyó történelemórákon történelmi emlékhelyeket lehetne meglátogatni, hogy a diákok jobban megismerhessék a felvidéki kitelepítések okait. Továbbá rendhagyó előadásokat lehetne szervezni az iskolákban, amelyeket a témával foglalkozó szakemberek tartanának, hogy a diákok elsajátítsák a tankönyvekből hiányzó ismereteket. További javaslatom, hogy projektoktatás formájában közelítsék meg a témát. Például interjúkat, beszélgetéseket készítenének ismerősökkel, családtagokkal, akik részesei voltak a kitelepítéseknek, és ezt bemutatnák a tanórákon. Továbbá ajánlott képzőművészeti versenyt hirdetni, s posztereket készíteni a téma kapcsán, majd ebből egy kiállítást lehetne szervezni az iskolában. Érdemes esszéíró versenyt szervezni, melyen a tanulók kifejtének a témában való jártasságukat, viszonyulásukat – ez utóbbit a Katedra folyóirat is felvállalta magára. Ezek a didaktikai javaslatok felkelthetnék a diákok érdeklődését a téma iránt, s fejleszthetnék a kritikai gondolkodásukat. Úgy gondolom, hogy az olyan társadalmi probléma megoldása, mint az extrémizmus, a történelemórák megemelésénél hatékonyabban elérhető lenne az ilyen módszerekkel. A kritikai gondolkodásnak, a problémamegoldásnak ott kellene lenniük a történelemórák tanulóterepén. Ugyanakkor a pedagógusnak nagyon felkészültnek kell lennie, hogy ne sérüljenek a diákok véleményei, ám saját véleményének kinyilvánítására is szükség van, hogy elérje a tanórák célját. Úgy gondolom, hogy a felsorolt példákhoz hasonló szellemben kellene tárgyalni a felvidéki kitelepítések történetét a szlovákiai magyar iskolákban, főleg 2017-ben.

